

7. Модельный Уголовный Кодекс стран СНГ от 17.02.1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241285&subID=100094318,100094328,100094332,100094562,100094581#text>
8. Сабитов Р. А. Посткриминальное поведение (понятие, регулирование, последствия). – Томск: Изд-во Томского университета, 1985. – 192 с.
9. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 7 "Про практику призначення судами кримінального покарання" (із змінами, внесеними згідно із постановами Пленуму Верховного Суду України № 18 від 10 грудня 2004 р., № 8 від 12 червня 2009 р. та № 11 від 06.11.2009 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/2B7E0AAF30853651C3256DF7002E9A19?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=2B7E0AAF30853651C3256DF7002E9A19&Count=500&>

Марєєв В. В., НУ "ОЮА"

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ПРАВА ПАЦІЄНТІВ, ЙОГО ВИДИ ТА ОЗНАКИ

В статье выполнен общетеоретический анализ объекта преступлений, которые посягают на права пациентов, его виды и признаки, обобщены взгляды научных работников по данной проблематике.

The general theoretic analysis of object of crimes, which trench upon rights for patients, his kinds and signs, is executed in the article, the looks of research workers are generalized on this problem.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Має надзвичайно важливе, як наукове, так і практичне значення. Об'єкт злочину є елементом складу злочину, правильне визначення якого сприяє визначенню ступеню суспільної небезпечності протиправного діяння, точній юридичній кваліфікації, характеристиці інших елементів складу злочину, відмежуванню від інших правопорушень. Неправильна кваліфікація вчиненого в ряді випадків злочинного діяння має своїм джерелом неправильне вирішення питання про об'єкт злочину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти досліджуваної теми були предметом наукового аналізу та вивчення

ряду науковців. Серед них можна виділити таких авторів, як Блінов А. Г., Остапенко Л., Полікарпова І. В., Галюкова М. І., Дронова Ю. А., Крилова Н. Є. На жаль, обрана тема залишається малодослідженою серед вітчизняних науковців. Ряд практичних і теоретичних проблем потребують більш ґрунтовного дослідження, що зумовлює актуальність даної теми.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є спроба провести комплексний загальнотеоретичний аналіз досліджуваної теми. Для досягнення цієї мети поставлено завдання:

- визначити коло та види об'єктів, на які посягають злочини в сфері медичної діяльності, проаналізувати інші ознаки на стороні об'єкта цих злочинів;
- розглянути, проаналізувати та узагальнити погляди науковців із даної проблематики.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Оскільки медична діяльність спрямована в першу чергу на охорону таких благ, як здоров'я та життя пацієнтів, злочини в сфері медичної діяльності, як правило, включені до розділу II Особливої частини КК України "Злочини проти життя та здоров'я особи" (ст. ст. 131, 132, 134, 138-145). Родовим об'єктом більшості складів злочинів, які порушують права, свободи та законні інтереси пацієнта, слід визнати особу. Категорія "особа" в даному випадку характеризує потерпілого як істоту біологічну та соціальну [1, с. 103]. Видовим об'єктом злочинів, передбачених розділом II Особливої частини Кримінального кодексу, як випливає з його назви, є життя і здоров'я особи. Особлива цінність життя та здоров'я зумовлена тим, що ці блага становлять біологічну та соціальну основу усіх інших особистих благ, що надає достатні підстави виділяти їх як спеціальний об'єкт кримінально-правової охорони та розглядати, таким чином, як видовий об'єкт відповідної групи злочинів.

Життя – це умова існування людини як суспільної істоти, а отже, і умова існування всіх її відносин. Право фізичного існування людини – це природне право, яке не залежить від наявності певного статусу особи в державі, воно не може відчужуватись. Позбавлення людини життя означає зникнення її як біологічної істоти і одночасно розірвання всіх соціальних зв'язків, в яких перебувала ця особа. Таким чином, враховуючи характер суспільної небезпечності злочинів проти життя, а також конкретний вид і

зміст благ, які належать суб'єктам, об'єктом цих злочинів потрібно визнати таке благо, як життя. Як вірно підкреслює Л. Остапенко, життя як об'єкт кримінально-правової охорони – це не абстрактні суспільні відносини, а конкретні людські цінності, що існують задля охорони біологічної основи життя. Крім того, життя кожної людини є благом не тільки для неї – воно є благом і для суспільства в цілому [2, с. 105]. Тому кримінальний закон охороняє від злочинних посягань не життя людини саме по собі як поняття біологічне, повністю підпорядковане закономірностям природи, а життя людини як необхідну передумову виникнення, існування і розвитку суспільних відносин. В цій якості життя людини набуває значення соціального явища – правового блага.

Здоров'я також є природним благом, якому законом надано статус блага правового. Здоров'я людини є однією з найвищих соціальних цінностей, якою вона володіє. Воно є першою життєвою потребою, умовою та невід'ємною характеристикою життя [3, с. 30]. Без цього блага втрачають значення багато інших благ та цінностей, оскільки саме нормальне здоров'я людини забезпечує її максимальну соціальну активність, сприяє розвитку її талантів, властивостей. Заподіяння шкоди здоров'ю завдає особі досить істотної шкоди: фізичної, моральної, матеріальної [4, с. 3]. Відповідно до Основ законодавства України про охорону здоров'я, кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я.

Природність здоров'я як блага означає, що воно дане людині природою, належить їй від природи і в процесі життя. В зв'язку з цим слід погодитись, що видовим об'єктом злочинів проти здоров'я слід вважати здоров'я людини як біологічну цінність [5, с. 49]. Водночас надмірне перебільшення значущості біологічної сторони деякими авторами приводить їх до висновку, що здоров'я людини є предметом злочину, що по своїй суті є невірним.

З медичної точки зору поняття "здоров'я" не є чітко визначеним, що пов'язано з великою широтою індивідуальних коливань найважливіших показників життєдіяльності організму, а також багатоманітністю факторів, які впливають на здоров'я людини. Вплив соціального фактору на здоров'я людини є надзвичайно великим. Часто соціальні моменти можуть справляти великий вплив на протікання біологічних процесів. В преамбулі Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я записано: "Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя,

а не тільки відсутність хвороб або фізичних дефектів" [6]. У медичній енциклопедії здоров'я називається станом, протилежним хворобі, який не можна визначити з достатньою точністю, оскільки воно пов'язано з великою широтою коливань найважливіших показників життєдіяльності людини і пристосувальних можливостей організму [7, с. 225]. Тому стан здоров'я може бути об'єктивно встановлений лише за сукупністю багатьох параметрів: антропометричних, клінічних, фізіологічних, біохімічних показників, які визначаються з врахуванням статевого та вікового факторів, а також соціальних, кліматичних, географічних та метеорологічних умов. Водночас кримінальне право не диференціює кримінальну відповідальність залежно від індивідуального рівня здоров'я потерпілого.

Визначення здоров'я, приведене в Основах законодавства України про охорону здоров'я, повністю запозичене із Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я. У ст. 80 Основ зазначено, що особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством.

Виходячи зі сказаного, здоров'я людини як об'єкт злочинних посягань слід розглядати в значенні певного фізичного стану організму, який забезпечує фізичну і соціальну повноцінність людини, забезпечує можливість повноцінно брати участь в соціальних зв'язках суспільства, користуватись благами життя [5, с. 49].

Окрім життя та здоров'я, видовим об'єктом злочинних посягань в сфері медичної діяльності слід визнати і свободу пацієнта (розділ III Особливої частини КК України). На цей об'єкт спрямоване незаконне поміщення особи до психіатричного закладу, оскільки в його результаті відбувається примусове її поміщення до закритого приміщення, де вона позбавляється можливості вільно діяти та пересуватись. Так само, видовим об'єктом є найважливіші особисті права пацієнта, закріплені в Конституції України. Так, Конституція України гарантує охорону честі та гідності людини, недоторканість приватного життя. Важливим фактором, який покликаний забезпечити недоторканність приватного життя, є дотримання лікарської таємниці. Відповідно до ст. 49 Конституції кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно. Отже, об'єктом злочинів може також виступати право громадян на охорону здоров'я та

медичну допомогу, у тому числі на безоплатну медичну допомогу у державних та комунальних закладах охорони здоров'я.

Приступаючи до розгляду безпосередніх об'єктів, на які посягають злочини, що спрямовані на порушення прав пацієнтів, варто зауважити, що права пацієнта, як і інші особисті блага людини, можуть захищатись трьома відносно самостійними способами: 1) шляхом створення окремих юридичних складів злочинів, в яких відповідне особисте благо людини є єдиним чи основним безпосереднім об'єктом; 2) шляхом створення юридичних складів злочинів, в яких відповідне особисте благо є додатковим безпосереднім об'єктом (це перш за все склади так званих двооб'єктних злочинів); 3) шляхом створення юридичних складів злочинів, в яких особисті блага людини не є обов'язковими елементами чи ознаками, проте виступають факультативним об'єктом кримінально-правової охорони.

Характерною ознакою злочинів у сфері медичної діяльності, включених до розділу II Особливої частини КК України, є наявність поряд з основним об'єктом (життя або здоров'я) додаткового об'єкту. Так, при неналежному виконанні медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків (ст. 140 КК України), як вірно відзначає Ф. Ю. Бердичевський, наявний подвійний об'єкт злочинного посягання – життя та здоров'я особи, а так само порядок здійснення професійних функцій [8, с. 88].

Не можна погодитись з думкою тих авторів, які основними об'єктами цих злочинів називають встановлений порядок надання медичної допомоги, встановлений порядок збереження конфіденційної лікарської інформації та надання відомостей щодо проведення медичних обстежень людини, встановлені правила проведення клінічних випробувань чи дослідів над людиною, порядок надання донором крові тощо [9, с. 79-106]. На думку Ю. А. Дронової, аналіз діяльності працівників охорони здоров'я показує, що злочини, які вчиняються ними, пов'язані саме з медичним обслуговуванням населення. Тому авторка робить висновок, що їхнім об'єктом перш за все є відносини, які забезпечують належне надання медичних послуг. Безпосередній об'єкт злочинів проти життя або проти здоров'я в даному випадку, вважає Ю. А. Дронова, недоцільно застосовувати стосовно суспільно небезпечних діянь, що розглядаються, а такий об'єкт можна визначити як суспільні відносини, покликані забезпечити реалізацію права громадян на охорону здоров'я в сфері надання медичних послуг у відповідності з принципом кваліфікованого медичного обслуговування населення [10, с. 32].

Такі висновки викликають заперечення. По-перше, об'єктом злочину слід визнавати конкретне благо, а не абстрактні суспільні відносини. По-друге, визначаючи основний безпосередній об'єкт злочину слід виходити зі ступеня його важливості в ієрархії соціальних благ та цінностей. Безперечно, життя та здоров'я особи знаходиться на верхівці такої ієрархії, крім того, саме вони піддаються безпосередньому злочинному впливу внаслідок означених вище діянь. Сама Ю. А. Дронова відзначає, що відносини в сфері охорони здоров'я є додатковим безпосереднім об'єктом, визнаючи тим самим життя та здоров'я основним об'єктом [10, с. 32]. Тому, як вірно вказують автори підручника з кримінального права за редакцією М. І. Мельника та В. А. Клименка, основним об'єктом злочинів у медичній сфері діяльності є життя і здоров'я людини, додатковим – встановлений законодавством порядок надання громадянам медичної допомоги [11, с. 63]. Більш точно додатковий об'єкт злочинів у сфері медичної діяльності, зокрема тих, що порушують права пацієнта, слід визначити як порядок надання медичної допомоги та медичних послуг, проведення наукових медичних досліджень і нормальне функціонування закладів системи охорони здоров'я.

Водночас заслуговує на увагу думка Н. Є. Крилової, що включення норм про відповідальність за порушення порядку трансплантації органів і тканин людини та донорства крові до розділу II Особливої частини КК України "Злочини проти життя та здоров'я особи" "дає підстави припустити, що родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 143, як, втім, і ст. 144, є *життя та здоров'я людини*. А значить, основним безпосереднім об'єктом повинні виступати життя та здоров'я *конкретного донора*. Разом з тим аналіз диспозиції ч. 1 і 2 ст. 143 КК України дозволяє зробити висновок про те, що основним безпосереднім об'єктом в даному випадку є встановлений законодавством України порядок трансплантації органів і (або) тканин людини, включаючи переливання крові (ч. 1 ст. 144), а життя і здоров'я людини розглядаються як додатковий факультативний об'єкт" [12, с. 42-43]. Цей висновок впливає з тієї обставини, що названі склади злочинів є формальними і не вимагають настання наслідків у вигляді шкоди для життя чи здоров'я потерпілого.

Об'єктом злочину є найбільш важливі правові блага та інші цінності, що визнані суспільством і охороняються кримінально-правовими нормами. Правове благо як об'єкт злочину є юридичною

категорією, яка передбачає охорону такого блага кримінальним законом. Це благо не обов'язково повинне бути корисним та бажаним для кожного члена суспільства, проте воно є цінним для суспільства в цілому та задовольняє найважливіші його потреби. Тому суспільство в особі законодавчого органу встановлює захист таких благ шляхом запровадження кримінальної відповідальності за їх порушення.

Висновки.

1. По вертикалі об'єкт злочинів проти прав пацієнта включається в загальну класифікацію об'єктів злочинів проти особи та поділяється на родовий, яким виступає особа; видовий, що становить собою частину, підсистему родового об'єкта і яким виступають життя і здоров'я, свобода пацієнта, його найважливіші особисті права, закріплені в Конституції України, такі як право на недоторканність приватного життя, право на охорону здоров'я та медичну допомогу, у тому числі безоплатну; безпосередній, тобто те правове благо, на яке прямо і безпосередньо посягає конкретне суспільно небезпечне діяння.

2. Життя як об'єкт кримінально-правової охорони – це конкретні людські цінності, що існують задля охорони біологічної основи життя і виступають благом як конкретної людини, так і суспільства в цілому. Кримінальний закон охороняє від злочинних посягань не життя людини саме по собі як поняття біологічне, повністю підпорядковане закономірностям природи, а життя людини як необхідну передумову виникнення, існування і розвитку суспільних відносин. В цій якості життя людини набуває значення соціального явища – правового блага.

Здоров'я людини як видовий об'єкт злочинів становить собою біологічну цінність – певний фізичний стан організму, який забезпечує фізичну і соціальну повноцінність людини, забезпечує можливість повноцінно брати участь в соціальних зв'язках суспільства, користуватись благами життя.

3. Характерною ознакою злочинів у сфері медичної діяльності є наявність поряд з основним безпосереднім додаткового об'єкту – встановленого законодавством порядку здійснення тих чи інших видів медичної діяльності, зокрема надання медичної допомоги та медичних послуг, проведення наукових медичних досліджень і нормального функціонування закладів системи охорони здоров'я.

Література:

1. Блинов А. Г. Систематизация уголовно-правовых норм, обеспечивающих охрану прав и свобод пациента // Правовая политика и правовая жизнь. – 2006. – № 3. – С. 100-108.
2. Остапенко Л. Визначення поняття "життя" як об'єкта кримінально-правової охорони // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 4. – С. 105-108.
3. Биомедицинская этика / Под ред. В. И. Покровского. – М., 1997. – 223 с.
4. Поликарпова И. В. Уголовная политика России в отношении посягательств на здоровье и ее влияние на квалификацию преступлений: На примере ответственности за умышленное причинение тяжкого вреда здоровью: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – Саратов, 2008. – 30 с.
5. Галукова М. И. Здоровье человека как приоритетный объект уголовно правовой охраны // Современные наукоемкие технологии. – 2005. – № 1. – С. 49.
6. Устав (Конституция) Всемирной организации здравоохранения от 22 июля 1946 г. // Всемирная организация здравоохранения. Основные документы. Сорок первое издание. – Женева, 1998.
7. Популярная медицинская энциклопедия / Гл. ред. Б. Б. Петровский. – М.: Советская энциклопедия, 1979.
8. Бердичевский Ф. Ю. Уголовная ответственность медицинского персонала за нарушение профессиональных обязанностей. – М.: Юрид. лит., 1970. – 128 с.
9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Під заг. ред. Генерального прокурора України М. О. Потебенька. – К.: Форум, 2001. – 941 с.
10. Дронова Ю. А. Об объекте преступлений в сфере медицинской деятельности // Медицинское право. – 2005. – № 3 (11). – С. 31-33.
11. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник / За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К.: Юридична думка, 2004. – 656 с.
12. Крылова Н. Е. Уголовная ответственность за принуждение к донорству органов и тканей человека по законодательству России и Украины // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. – 2004. – № 5. – С. 39-51.